
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

קריאה בשו"ת של יהודי האימפריה העות'מאנית - 13704

תאריך עדכון אחרון 29-09-2020

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 4

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: היסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: שנתי

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): פרופ'ירון בן-נאה

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: aronbn@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: זמן קורונה: בקביעה מראש

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

מבין המקורות העומדים לרשות מי שמבקש לחקור את תולדות עם ישראל, ספרות השאלות ותשובות הנדפסת היא אולי הזמינה, המגוונת והעשירה ביותר. מאות קובצי שאלות ותשובות שנכתבו ע"י חכמי האימפריה העות'מאנית במאות הט"ז-הי"ט כוללים חומר רב על האירגון הקהלי ודרכי הפעולה של מוסדות הקהל, ענייני מיסוי, יחסים עם החברה הסובבת, תחומי עיסוק, חיי היומיום, שפע עדויות על היחסים בתוך המשפחה ואף עדויות על הלשונות הדבורות בפי יהודים. כמה מן הנושאים הללו נדונים כמעט אך ורק בסוגה תורנית חשובה זו, המביאה גם קולות שאינם מתועדים במסמכי המדינה או הקהילה. הקורס מארגן ע"פ נושאים, ואת השאלות שבחרתי נקרא יחד בשיעורים.

מטרות הקורס:

הכרות עם הנושא
תרגול קריאה במקורות ראשוניים

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

הכרות עם תולדות היהודים ברימפריה העות'מאנית, יכולת לקרוא שאלות הלכתיות כמקור היסטורי מתוך הסתמכות על המחקר העדכני. עידוד הביקורתיות כלפי המקורות וכלפי המחקרים.

דרישות נוכחות (%) :

80

שיטת ההוראה בקורס: קריאה מודרכת בשאלות ותשובות (בכתב רש"י!), ודיונים המסתמכים על קריאת הביבליוגרפיה

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

ראו בסעיף הבא. החומר מחולק ע"פ נושאים.

חומר חובה לקריאה:

כללי:

א' בנבסה, הפזורה היהודית הספרדית באימפריה העות'מאנית במאות ה-19 וה-20 ובמדינות הירושא, הפזורה היהודית הספרדית אחרי הגירוש, ירושלים תשנ"ג.

י' בן-נאה, 'על מצב המחקר של היהודים העות'מאנים ותרבותם', אבני דרך: מסות ומחקרים בהיסטוריה של עם ישראל שי לצבי [קוטי] יקותיאל, בעריכת ע' אטקס וד' אסף, מרכז שז"ר, ירושלים תשע"ה, 206-193

י' ברנאי, היהודים באימפריה העות'מאנית, תולדות היהודים בארצות האיסלאם (ש' אטינגר עורך),

ח"א, ירושלים תשמ"א, 73-118; ח"ב, ירושלים תשמ"ו, 183-297.
י' ברנאי, יהדות האימפריה העות'מנית במאות הי"ז-הי"ח, מורשת ספרד (ח' בינארט עורך), ירושלים
תשנ"ב, 479-502.
י' הקר, יוצאי ספרד באימפריה העות'מנית במאה הט"ז - קהילה וחברה, מורשת ספרד (ח' בינארט
עורך), ירושלים תשנ"ב, עמ' 460-478. &eq; יוצאי ספרד באימפריה העות'מנית במאות ה-15-18,
הפזורה היהודית הספרדית אחרי הגירוש (הנ"ל ואחרים עורכים), ירושלים תשנ"ב, 27-72. &eq; שני
פרקים עדכניים בקובץ של אוקספורד]
א' רודריג וא' בנבסה, יהודי ספרד והבלקאן במאות הט"ו-הכ', ירושלים תשס"א.
[עורכים שונים], סדרת ספרי קהילות ישראל במזרח, מאות י"ט-כ', בהוצאת מכון בן-צבי, ירושלים

על המקורות והשימוש בהם:

י' כ"ץ, על הלכה ודרוש כמקור היסטורי, תרביץ ל (תשכ"א), עמ' 62-68
*M.D. Angel, The Responsa Literature in the Ottoman Empire as a Source for the
Study of Ottoman Jewry, The Jews of the Ottoman Empire (A. Levy ed.), Princeton
1994, 669-685.*
*Matt Goldish, Jewish Questions: Responsa on Sephardic Life in the Early Modern
Period, Princeton University Press, Princeton 2008*
*A. Shmuelevitz, The Jews of the Ottoman Empire in the late Fifteenth and Sixteenth
Centuries, Leiden 1984, chapter 1.*

מעמד חוקי וחברתי

י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, פרק ג, 77-113

מיסוי

י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, 113-123 (מול המדינה), 140-146 (פנימיים)
נ' גרינהויז, נוהל מעשי ובסיס הלכתי לגביית מס הקנייה בקהילת איזמיר, פעמים 116 (תשס"ח),
79-116

הקהל ודגמי ארגון קהלי

מ' אלון, דמוקרטיה, זכויות יסוד ומנהל תקין בפסיקתם של חכמי המזרח במוצאי גירוש ספרד, שנתון
המשפט העברי יח-ט (תשנ"ב/ד), 9-55
י' הקר, שיטת ה'סורגון' והשפעתה על החברה היהודית באימפריה העות'מנית במאות הט"ו-הי"ז, ציון
נה (תש"ן), 27-72
י' ברנאי, הקהלים באיזמיר במאה השבע-עשרה, פעמים 48 (תשנ"א), 66-84. &eq; המראה של
אירופה, 63-89

הנהגת הקהל ובעלי התפקידים בו

י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, 146-167
י' בן-נאה, ארגון והנהגת הקהל היהודי באימפריה העות'מנית במאות הי"ז-הי"ט, בתוך: קהל ישראל,
השלטון העצמי היהודי לדורותיו, ח"ב: ימי הביניים והעת החדשה המוקדמת, (א. גרוסמן וי. קפלן
עורכים), ירושלים תשס"ד, עמ' 341-367
י' הקר, הארגון הקהילתי בקהילות האימפריה העות'מנית (1453-1676), קהל ישראל, עמ'
287-309

השיפוט העצמי ותופעת הפנייה לערכאות של גויים

י' הקר, גבולותיה של האוטונומיה היהודית: השיפוט העצמי היהודי באימפריה העות'מנית במאות

ה-16-ה-18, תמורות בהסטוריה היהודית החדשה, (ש. אלמוג ואחרים עורכים), ירושלים תשמ"ח, 388-349

מרבץ התורה

י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, 236-225

י' בן-נאה, הדחת חכם שלא היה, בתוך: מנחה למנחם, קובץ מאמרים לכבוד הרב מנחם הכהן, בעריכת ח' עמית, אביעד הכהן וחיים באר, ירושלים תשס"ח, עמ' 214-203

י' הקר, 'הרבנות הראשית' באימפריה העות'מאנית במאות הט"ו והט"ז, ציון מט (תשמ"ד), עמ' 263-225

ל' בורנשטיין, מבנה הרבנות באימפריה העות'מאנית במאה הט"ז והי"ז, ממזרח וממערב א (תשל"ד), 258-223

חברות צדקה וחסד וחברות לימוד

י' בן-נאה, בין גילדה לקהל: החברות היהודיות באימפריה העות'מאנית במאות הי"ז-הי"ח, ציון סג (תשנ"ח), 318-277. (eq&ובקיצור - בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, 219-207)

עיסוקים כלכליים

י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, 270-247

י' ברנאי, גילדות יהודיות בתורכיה במאות ה-16-19, יהודים בכלכלה (נ' גרוס עורך), ירושלים תשמ"ה, 147-133

ד' גופמן, מעמד היהודים בחיי המסחר באימפריה העות'מאנית בראשית התקופה המודרנית, ימי הסהר (מ. רוזן עורכת), תל אביב תשנ"ו, 71-49

ח' גרבר, יזמה ומסחר בפעילות הכלכלית של יהודי האימפריה העות'מאנית במאות ט"ז-י"ז, ציון מג (תשל"ח), 67-38

עוני ועניים

י' בן-נאה, עוני וההתמודדות עמו בחברה היהודית העות'מאנית, ספונות כג (תשס"ג), 238-195

המשפחה ומקומה של האשה

י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, 285-271

י' בן-נאה, החברה היהודית העות'מאנית ותרבותה בראי הצוואות: דמות המשפחה, פעמים 160-159 (תשע"ט), 45-11

בן-נאה, מאמר עדכני ותמציתי שנמצא אונליין :

Yaron Ben-Naeh, 'The Ottoman-Jewish Family: General Characteristics', *Journal of Social Sciences* (online, open access journal). 2017, 25-45

ל' בורנשטיין, נישואין וגירושין בחברה היהודית באיסטנבול במאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה, מיכאל יד (תשנ"ז), קלט-קסט.

ל' בורנשטיין, המשפחה היהודית באיסטנבול במאות ה-18 וה-19 כיחידה כלכלית, ארוס, אירוסין ואיסורים (י' ברטל וי' גפני עורכים), ירושלים תשנ"ח, 333-305

מ' ליטמן, המשפחה היהודית במצרים, תולדות יהודי מצרים בתקופה העות'מאנית (י"מ לנדאו עורך), ירושלים תשמ"ח, עמ' 244-217.

ר' למדן, עם בפני עצמן, נשים יהודיות בארץ ישראל סוריה ומצרים במאה השש-עשרה, תל אביב תשנ"ו, עמ' 15-9, 60-54. +מאמרים שונים כגון ר' למדן, "לא כל הילדים שוים ולא כל המקומות שוים": חכמי ארץ-ישראל ומצרים על יולדות וילדים במאה השש-עשרה, בתוך: תורכיה העבר

העות'מאני וההווה הרפובליקני: קובץ מאמרים לכבוד פרופ' אריה שמואלביץ ז"ל, בעריכת מיכאל וינטר ומירי שפר, תל אביב תשס"ז, 193-171

ר' למדן, ריבוי נשים בחברה היהודית בארץ-ישראל ובמצרים בדורות הסמוכים לגירוש ספרד, ספר יובל לדניאל קארפי (א' שפירא, מ' רוזן וד' פורת עורכות), תל אביב תשנ"ו, עג-פט.
Minna Rozen, Jamila Harabun and Her Two Husbands: On Betrothal and Marriage among Ottoman Jews in Sixteenth-Century Salonika, Journal of Family History &eq; (2018), 1-26

עבדים ושפחות

י' בן-נאה, "והיתה לך שפחת עולם": עבדות ועבדים בחברה היהודית-העות'מאנית, המזרח החדש נ (תשע"א), 90-66

ר' למדן, החזקת שפחות בחברה היהודית בארץ-ישראל סוריה ומצרים במאה השש-עשרה, ימי הסהר (מ. רוזן עורכת), תל אביב תשנ"ו, 370-355

ע' סלמה, עבדים בבעלותם של יהודים ונוצרים בירושלים העות'מאנית, קתדרה 41 (תשמ"ז), 75-63

היהודים והעיר - התרבות החומרית

י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, 39-22

אסתי יוהס (עורכת), יהודי ספרד באימפריה העות'מאנית, ירושלים תשמ"ט (פרקים העוסקים באריגים, רקמות, לבוש, בית הכנסת).

א' יוהס (עורכת), ארון הבגדים היהודי - מאוסף מוזיאון ישראל, ירושלים תשע"ד.

א' יוהס, הלבוש, בתוך: ספר תורכיה בעריכת ירון בן-נאה, ירושלים תש"ע, 272-263; ספר יוון בעריכת אייל ג'יניאו, ירושלים תשע"ד, 344-333

E. Juhasz, The material Culture of Sephardic Jews in the western Ottoman Empire, The Jews of the Ottoman Empire (A. Levy ed.), Princeton 1994, pp. 575-583. (&eq; Material Culture, The Jews of the Middle East (R.S. Simon, M.M. Laskier & Reguer eds.), New York 2003, 205-223).

אמונות עממיות, רפואה ורפואה עממית, פולקלור

י' בן-נאה, 'לחש בדוק ומנוסה': אמונות ופעולות מגיות בקרב יהודי האימפריה העות'מאנית, פעמים 85 (תשס"א), 111-89.

י' בוכמן, 'פנקס המרשמים' של רבי חיים ויטאל, קתדרה 99 (תשס"א), 64-37
עבודות של מירי שפר על בתי חולים, טיפול במשוגעים וכו'.

עבריינות ופיקוח חברתי

י' בן-נאה, משכב זכר בחברה היהודית העות'מאנית, ציון סו (תשס"א), 200-171. (+תגובת למדן ותשובתי)

י' בן-נאה, 'איל אונור נו סי מירקה קון פאראס': כבוד ומשמעותו בקרב היהודים העות'מאנים, מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי כג (תשס"ה), 38-9.

י' בן נאה, מיגדר נשי והגבלתו בתקנות בענייני מוסר של יהודי האימפריה העות'מאנית, פעמים 106-105 (תשס"ו), 149-127

י' בן-נאה, 'שערוריית ניאוף באיסתנבול: ספרות השו"ת כמקור לחיי יהודים בעיר העות'מאנית', ממזרח וממערב ח (תשס"ח), 55-37.

Yaron Ben-Naeh, 'Dangerous Liaisons in Castoria', El Prezente: Studies in Sephardic Culture 7 (2013), 27-41

ר' למדן, סטיות מנורמות המוסר המקובלות בחברה היהודית בארץ ישראל ובמצרים במאה ה-16, ארוס, אירוסין ואיסורים (י' ברטל וי' גפני עורכים), ירושלים תשנ"ח, 130-119

יצירה דתית ולימוד

י' הקר, הפעילות האינטלקטואלית בקרב יהודי האימפריה העות'מאנית במאות השש-עשרה והשבע עשרה,

תרביץ נג (תשמ"ד), 603-593

ל בורנשטיין-מקובצקי, ספרות ההלכה בקושטא 1900-1750, לדינאר א (תשנ"ח), 22-14; הנ"ל, ספרות ההלכה בשאלוניקי 1900-1750, לאדינאר ב (תשס"א), 35-15

י' בן-נאה, ישיבות ירושלים והיצירה הרוחנית בעיר במאה הי"ט, ספר ירושלים בתקופה העות'מאנית המאוחרת, (בעריכת י' ברטל וח' גורן), ירושלים תשס"ה, 348-329

השבתאות ובעקבותיה

י' ברנאי, לתולדות השבתאות ומקומה בחיי היהודים באימפריה העות'מאנית, פעמים 3 (1979), 71-59.

י' ברנאי, שבתאות: הבטים חברתיים, ירושלים תשס"א, 153-142. (eq&); לזיהויה ולגלגולה של שו"ת': מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ב (תשמ"ב), (131-118)

קשרים בין קהילות האימפריה והיישוב היהודי בארץ ישראל

ל' בורנשטיין, העליות לארץ-ישראל מן האימפריה העות'מאנית במאה השמונה-עשרה והתשע-עשרה, שרשים במזרח ה (2002), עמ' 96-71

י' בן-נאה, קהילת איסטנבול וקשריה עם היישוב היהודי בא"י במאה הי"ז, קתדרה 92 (תשנ"ט), עמ' 106-65

סיוע ליחידים ולקהילות, קשרים בין-קהילתיים

מ' בניהו, היחסים שבין יהודי יוון ליהודי איטליה, תל אביב תש"ם.

א' בשן, שביה ופדות בחברה היהודית בארצות הים התיכון (1830-1391), רמת גן תש"ם.

Y. Ben-Naeh & G. Karagedikli, *Captives or Crooks? Pirates, Impostors, and Jewish Communities in the Eighteenth-Century Ottoman Empire*, MHR 35 (2020). (in press)

A. Teller, *Rescue the Surviving Souls: the great jewish refugee Crisis*, Princeton 2020

מודרניזציה

ש' אברביה-שטיין, פרסומות בעיתונות הלדינו העות'מאנית, פעמים 106-105 (תשס"ו), עמ' 81-57

י' בן-נאה, "הלא אנו אנשי המזרח נקראים ...": מאבק על זהות בקהילת בגדד, 1914-1890, זמנים 135 (2016), עמ' 20-8

צ' זוהר, מסורת ותמורה, ירושלים תשנ"ג; הנ"ל, האירו פני המזרח: הלכה והגות אצל חכמי ישראל במזרח התיכון, תל-אביב תשס"א

חומר לקריאה נוספת:

בהמשך

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %

הרצאה 30 %

השתתפות 30 %

הגשת עבודה 30 %

הגשת תרגילים 0 %
הגשת דו"חות 0 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 0 %
אחר 10 %
מטלה

מידע נוסף / הערות:

המשתתפים/ות נדרשים/ות לקרוא את המאמרים הרלוונטיים לכל שיעור, על מנת שבכיתה תוכלו לשאול עליהם, לדון בהם, ולראות כיצד החומר שנקרא יחד מתייחס למחקר. באמצע סמסטר א' תינתן מטלה כדי לוודא שהדברים ברורים לכולם/ן. נוכחות והשתתפות פעילה הן חובה. מטלת סיום הקורס תוגש עד לשיעור האחרון בשנה, ללא דחיות. קביעת נושאים לרפראטים ולעבודות סמינריוניות - כבר במהלך החודש הראשון ללימודים.